

HOOFDSTUK 6

De kracht van een driehoeksverbinding: naar echt samen opleiden

Miranda Timmermans

Inleiding

De vraag om een bijdrage te leveren over opleiden in de school was gemakkelijk te beantwoorden, omdat ik me op een aantal verschillende manieren bezighoud met opleiden in de school. Zo werk ik als onderzoeker bij de Faculteit Educatie van de HAN en onderzoek ik de kwaliteit van de opleidingsschool. Daarin staat de vraag centraal: Welke specifieke kwaliteiten hebben scholen te bieden in het opleiden van studenten? Vanuit Pabo Arnhem ben ik betrokken bij projecten rondom opleiden in de school. Ik houd me ook bezig met professionalisering van opleiders en mentoren en zet me in voor de VELON-werkgroep Opleiden in de school. Tot slot ben ik referent geweest bij de eerste audits van opleidingsscholen vanuit het NVAO; doel van deze audits was samenwerkingsverbanden tussen scholen en opleidingen te certificeren als opleidingsschool.

Over opleiden in de school is heel veel te vertellen, omdat er de laatste tien jaar op dit gebied veel gebeurd is. Het ministerie van OCW heeft een aantal subsidieregelingen uitgezet, scholen en opleidingen zijn intensief gaan samenwerken waardoor partnerschappen zijn ontstaan en er zijn en worden onderzoeken uitgevoerd in het kader van opleiden in de school. Bovendien hebben, zoals gezegd, recentelijk de eerste audits van opleidingsscholen plaatsgevonden en zijn er op basis daarvan in Nederland 27 samenwerkingsverbanden door het ministerie van OCW erkend als opleidingsscholen.

In mijn bijdrage zet ik in het kader van opleiden in de school *het opleiden* centraal. Pabo's weten op basis van jarenlange ervaring hoe zij studenten moeten opleiden. Dit opleiden komt echter met de samenwerking tussen opleiding en school in een ander perspectief te staan. Het roept vragen op als: Hoe ziet dit 'nieuwe' opleiden eruit? Wat betekent opleiden voor een school en welke kwaliteiten kunnen en moeten scholen inzetten? Wat betekent dat vervolgens weer voor de opleiding? En de student dan, hoe zit het daarmee?

In dit hoofdstuk zal ik proberen deze vragen te beantwoorden. Om te beginnen wordt het model van competentiegericht opleiden gepresenteerd. Aan de hand van dit model wordt de samenwerking tussen opleiding en school uitgewerkt en wordt leren en opleiden op de school gepositioneerd. Binnen competentiegericht opleiden en opleiden in de school spelen drie actoren een rol: de opleiding, de school en de

student. Van deze actoren stel ik in het bijzonder *de school* centraal. Aan de hand van eigen onderzoek wordt duidelijk waar de kwaliteiten van de school zitten en welke uitdagingen er nog liggen. Vervolgens ga ik kort in op wat een en ander betekent voor de opleiding en de student. De bijdrage wordt afgerond met een slotbeschouwing en een aantal conclusies.

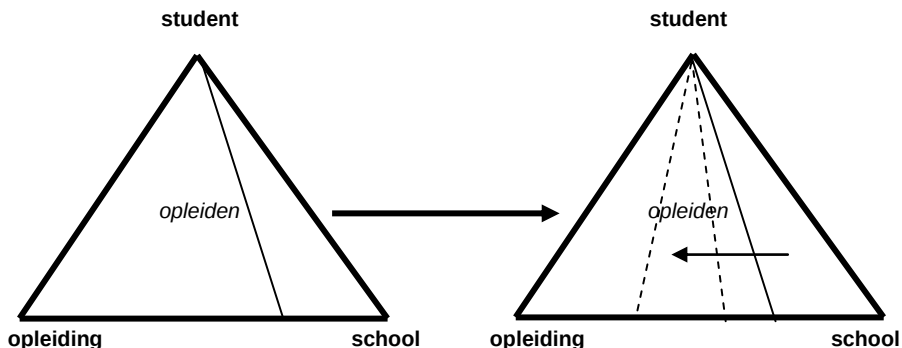
Over competentiegericht opleiden en opleiden in de school

In de huidige opleiding worden studenten competentiegericht opgeleid met het doel dat ze competenties ontwikkelen die ze in staat stellen als beginnend leraar hun werk adequaat en passend uit te voeren. Competenties zijn 'de geïntegreerde cognitieve en praktische (...) *beroepsvaardigheden* waarmee een bepaalde *beroepsmatige doelstelling* wordt gerealiseerd', (Klarus, 1998). Deze definitie laat zien dat competenties hun basis hebben in het beroep, in dit geval dat van leraar basisonderwijs. Het gaat hierbij om de beroepsuitoefening én het bereiken van doelen in het werk. Het mag duidelijk zijn dat een uitgangspunt van competentiegericht opleiden is dat je competenties het beste leert tijdens het werk, daar krijgen ze betekenis voor de lerende. Met de komst van competentiegericht opleiden zien we dan ook dat de rol van de werkplek (in dit geval de basisschool) steeds belangrijker wordt in het opleiden van studenten.

Deze verandering – een grotere rol voor de school in het opleiden – kan mooi geïllustreerd worden aan de hand van de Gouden Driehoek van competentiegericht opleiden (Klarus, 2004). Dit model laat zien dat we bij competentiegericht opleiden te maken hebben met drie actoren: de opleiding, de school en de student (figuur 1a). De *basis* voor het leren en opleiden van de student wordt gevormd door de opleiding én de school. Tot voor kort was het normaal dat de opleiding het grootste aandeel had in het opleiden van de student. Opleidingen verzorgen het complete curriculum en de bijhorende stage, meestal door de opleiding gestuurd, vindt plaats op een school.

De laatste jaren vinden hierin verschuivingen plaats. We constateren dat scholen een steeds grotere bijdrage willen en kunnen leveren. In de praktijk zien we nu dat het aandeel van de scholen in het opleiden van studenten toeneemt, waardoor het leren en opleiden op de werkplek een steeds groter onderdeel van het opleiden vormt (zie figuur 1b). Dit wordt 'opleiden in de school' genoemd.

Competentiegericht opleiden is succesvol, wanneer er sprake is van een optimale balans tussen eisen, wensen, verwachtingen, activiteiten en inhoud vanuit de opleiding, de school én de student. De beweging naar opleiden in de school vraagt daarom een nieuwe balans, zowel in de samenwerking tussen opleiding en school, als ook in het vormgeven van het opleiden, dat wil zeggen in het vormgeven van het leer- en opleidingsaanbod voor de studenten.

Figuur 1a en 1b. Gouden Driehoek van Competentiegericht Opleiden (Klarus, 2004).

De basis van de Gouden Driehoek: samenwerking tussen opleiding en school

De samenwerking tussen opleiding en school kan op verschillende manieren vormgegeven worden. Deinum, Maandag, Hofman en Buitink (2005) onderscheiden in hun rapport voor de Onderwijsraad vijf modellen (zie tabel 1). De modellen beschrijven gradueel de rol van de school in de samenwerking.

Tabel 1. Modellen voor samenwerking.

Model	Typering	Omschrijving
A	Stageschoolmodel	School als werkplek
B	Coördinatormodel	School met een centrale begeleider
C	Partnerschoolmodel	Opleider in de school als opleider van professionals
D	Netwerkmmodel	Opleidingsteam in de school/scholen van opleiders in de school als opleider van professionals
E	Opleidingsschool	Opleiden door de School

Het eerste model, het stageschoolmodel, is het model dat het meest bekend is. De school biedt studenten een plek om stage te lopen en te leren, de opleiding zorgt voor begeleiding en stageopdrachten. In het coördinatormodel is er op school een stagecontactpersoon of begeleider aanwezig, die de studenten begeleidt en de schakel is tussen opleiding en school. In beide modellen heeft de opleiding het grootste aandeel in het opleiden. Het merendeel van de scholen waar Pabo Arnhem mee samenwerkt, hoort thuis in een van deze twee modellen. Het partnerschoolmodel gaat een stap verder. Ook hier is een centrale functionaris aanwezig, een schoolopleider. De schoolopleider is nu niet meer alleen verantwoordelijk voor de studenten, maar heeft ook een rol in de begeleiding van

mentoren. Hij/zij speelt een rol in het maken van schoolbeleid over samen opleiden en in het ontwikkelen en uitvoeren van (delen van) het opleidingscurriculum. De samenwerking is hier in vergelijking met de vorige modellen, weer intensiever. De 'opleidingsscholen' van Pabo Arnhem werken allemaal volgens het partnermodel, in een meer of minder vergevorderd stadium; vier scholen bijvoorbeeld werken naar het netwerkmodel toe. Het netwerkmodel is weer een verdere uitwerking, omdat het begeleiden en opleiden hier ligt bij een team van collega's in de school en soms zelfs bij een team van collega's van meerdere scholen. Het team is verantwoordelijk voor het opleiden en begeleiden van studenten, maar schoolt ook de eigen collega's. Het laatste model, de opleidingsschool, is de ultieme vorm van samenwerking. De school verzorgt de *volledige* opleiding van nieuwe leraren. De opleiding functioneert hier als tweedelijns instituut en ondersteunt en professionaliseert de schoolopleiders in bijvoorbeeld vakdidactiek. De opleidingsschool, zoals in dit model beschreven, bestaat niet in Nederland. Desondanks gebruiken opleidingen (en ook scholen) de term opleidingsschool, zoals we hierboven ook zagen, voor de scholen met wie ze samenwerkingsverbanden aangaan. Als op dit moment de term opleidingsschool wordt gehanteerd door opleidingen en scholen, zegt dat dus niets over de exacte vorm van samenwerking en van samen opleiden.

De inhoud van de Gouden Driehoek: het opleiden

Behalve in de samenwerking moet er ook in de inhoud van de Gouden Driehoek, het opleiden, naar een nieuwe balans gezocht worden. Wat we op dit moment in de praktijk zien gebeuren, is dat opleidingsonderdelen, gewijzigd of ongewijzigd, direct overgeheveld worden naar de school. Scholen nemen bijvoorbeeld intervisie over, geven workshops 'oudergesprekken' of verzorgen bijeenkomsten over het persoonlijk werkconcept. In de literatuur over opleiden in de school wordt er op eenzelfde manier over geschreven. Daarin wordt namelijk gezegd dat het bij opleiden in de school gaat over zaken als begeleiding en ondersteuning, transparante beoordeling, de aanwezigheid van deskundige schoolopleiders en verankering van het vakinhoudelijke aanbod (Onderwijsraad, 2005; Kallenberg & Rokebrand, 2006). Wat we dus eigenlijk zien gebeuren is een verplaatsing van inhouden van de opleiding naar de school, terwijl de school juist een belangrijke partner is vanwege de authentieke werkplek die zij kan bieden! Over de werkplek wordt alleen maar gezegd dat duidelijk moet zijn hoe deze past in het opleidingscurriculum. Opvallend is dat *werkplekklaren* zelf helemaal niet wordt uitgewerkt. Het lijkt erop alsof men werkplekklaren een vanzelfsprekendheid vindt. We weten echter dat werkplekklaren niet vanzelf gebeurt en dat er juist een uitnodigend aanbod van de werkplek, de school voor nodig is. De school en de opleiding moeten zich bewust zijn van de rol die de aard en de inhoud van het werk,

de sociale omgeving en de beschikbare informatie op de werkplek speelt in het leren op de werkplek (Onstenk, 2002). Sommige onderzoekers zijn van mening, dat het participeren aan de dagelijkse werkzaamheden voor het leerproces van de student zelfs cruciaal is (onder andere Billett, 2004).

We hebben dit ook teruggezien in eigen onderzoek (Timmermans, Van Lanen & Klarus, 2008). Mentoren, studenten, schoolopleiders, instituutopleiders en directie-leden van opleidingsscholen hebben in groepsinterviews aan de hand van een open vraagstelling (Wat maakt een opleidingsschool volgens u een goede opleidingsschool? Wat zijn de meest bepalende kenmerken van een goede opleidingsschool?) hun beelden en kenmerken van een goede opleidingsschool gegeven. Verreweg de meeste uitspraken die ze doen, namelijk 79,8 procent, hebben betrekking op het hebben van een opleidingscurriculum, de begeleiding en beoordeling van de studenten en het zicht hebben op de opleidingsdoelen. Slechts 8,6 procent van de uitspraken gaat over de onderwijsactiviteiten met kinderen die op school plaatsvinden, waar studenten aan deel kunnen nemen.

Professionaliseringsactiviteiten van leraren van de school, waar studenten aan deel zouden kunnen nemen, worden ook weinig genoemd (11,6 procent van de uitspraken). Deze resultaten zijn opvallend te noemen omdat het grootste aantal van de bevraagde collega's uit de basisschool zelf kwam. Ook zij benoemen nauwelijks de authentieke situatie van de school als mogelijk leer- en opleidingsaanbod.

Wanneer we voorgaande overzien, dan moeten we constateren dat er binnen opleiden in de school heel veel meer aandacht is voor het formele opleiden, zoals we dat kennen van de opleiding, dan voor het leren en opleiden op de werkplek. Dit betekent dat het leer- en opleidingsaanbod van de school grotendeels ingevuld wordt door inhouden en interventies vanuit de opleiding. De kwaliteiten van de school zelf worden niet genoemd en dus ook niet benut. Dat het opleiden in de school wordt beschreven vanuit het perspectief van de opleiding, zien we terug in de uitwerking van de verschillende samenwerkingsmodellen, ook daar draait het vooral om de vraag hoe de school in het opleiden past. Dit is nooit de bedoeling geweest van het opleiden in de school en is voor het vormgeven van het opleiden in de school onwenselijk. De school als partner in opleiden verwordt zo tot een passieve partner, in de zin dat zij slechts zaken van de opleiding overneemt, terwijl ze een actieve partner moet worden vanwege en mét een eigen authentieke inbreng.

Perspectieven op leren op de werkplek

Opleiden in de school bestaat dus voor een groot deel uit leren op de werkplek. Bij leren op de werkplek gaat het om leren én om werken in een reële arbeidssituatie. Leren en werken zijn twee verschillende activiteiten die niet als vanzelfsprekend samen gaan. Op de opleiding is het duidelijk, daar leert de student. Echter vanaf

het moment dat de student de opleidingsschool binnenkomt, wordt het onduidelijk. De student is dan onderdeel van een arbeidsorganisatie en draait mee in het dagelijkse werk: is er dan sprake van leren of van werken? Deze onduidelijkheid is te verklaren aan de hand van de verschillende perspectieven van waaruit naar het werkplekleren gekeken kan worden. Nieuwenhuis en Van Woerkom (2006) onderscheiden vier perspectieven of doelrationaliteiten (zie figuur 2). Daarmee bedoelen ze de gerichte inzet van activiteiten en middelen om bepaalde doelen te bereiken.

De eerste doelrationaliteit is gebaseerd op het perspectief van de lerarenopleiding (voorbereiding). Zij kijkt naar werkplekleren vanuit het voorbereiden van de student op zijn toekomstige leraarschap met als doel de student te kwalificeren en certificeren. De vraag is hier of de student op de werkplek zijn opleidingsdoelen heeft behaald. De tweede doelrationaliteit, optimalisatie, geeft het perspectief van de school. De school heeft als belangrijkste taak goed onderwijs te verzorgen voor haar leerlingen en de kwaliteit van de leerkrachten te bewaken en op peil te houden. Het merendeel, zo niet alle activiteiten op een school, is daarop gericht. Ook het leren van de zittende leraren tijdens het werk richt zich op verbeteren van het onderwijs. Bij dit alles gaat het er om of de school haar doelen bereikt. Het leren op de werkplek kan ook in het teken staan van innovatie: een nieuwe onderwijsmethode ontwikkelen, toepassen en implementeren. Het betreft dan de derde doelrationaliteit, vitaliteit. Tot slot speelt ook het persoonlijke perspectief van, in dit geval, de student een rol, die leert op basis van persoonlijke motieven en werkt aan eigen leerdoelen en ontwikkeling.

Rationaliteit	Beschrijving	Betrokken situatie	Leerdoel
Voorbereiding	Leren als voorbereiding op werk	Onderwijs en training	Kwalificatie
Optimalisatie	Leren tijdens werk	Baan, functie, arbeidsorganisatie	Productiviteit, kwaliteit
Vitaliteit	Leren voor innovatie	Markt, (globale) economie	Concurrentie
Persoonlijk	Leren voor het leven	Individuele in gemeenschappen	Persoonlijke ontwikkeling, sociale participatie

Figuur 2. Rationaliteiten, instituties en leerdoelen (Nieuwenhuis & Van Woerkom, 2006).

Wanneer we bij het vormgeven van het opleiden slechts kijken vanuit het perspectief van de opleiding, vergeten we de eigen routines, activiteiten en het ritme van de school. Om de school als leerplek optimaal te benutten zal meer dan nu het geval is, uitgegaan moeten worden van de eigenheden en mogelijkheden van de school. De praktijk zal veel meer gezien moeten worden als authentieke leerbron, waar het leren en opleiden van de student logisch aansluiten op de

dagelijkse gang van zaken: dit geeft invulling aan het opleiden in de school (zoals in figuur 1b weergegeven).

Kracht van de school

Om als school en opleiding samen het opleiden opnieuw vorm te geven is het nodig om de kracht van de school in het opleiden van studenten te leren kennen. Om de kwaliteit van de school inzichtelijk te maken hebben we het '3-schillen' model ontwikkeld en acht kwaliteitsgebieden gedefinieerd (Timmermans, e.a., 2008). Ik zal nu eerst het 3-schillen model toelichten en vervolgens de acht kwaliteitsgebieden beschrijven.

Het '3-schillen' model

Het 3-schillen model (figuur 3) bestaat uit drie categorieën – 'schillen' – die verwijzen naar drie activiteitsniveaus in de school, te weten het primaire proces (onderwijs aan leerlingen), het professionaliseren van zittende leraren (de leraar die blijft leren en ontwikkelen) en het leren en opleiden van leraren in opleiding. De definities van deze categorieën worden in tekstkader 3 gegeven.

Figuur 3. Het '3-schillen' model.

Waar het op een school primair natuurlijk om draait, en daarom is het ook de kern van het model, is het verzorgen van goed onderwijs aan leerlingen. Het lijkt een open deur, maar zonder (onderwijs aan) leerlingen is er geen school en dus ook geen opleidingsschool. Het professionaliseren van leraren ligt als tweede schil om die kern heen. De professionaliteit (blijvend ontwikkelen) van de leraar is een voorwaarde om goed onderwijs te kunnen blijven verzorgen. Beide schillen, die ook de perspectieven van optimalisatie en vitaliteit vertegenwoordigen, geven inhoud aan het leren en opleiden van studenten. Het organiseren en gericht sturen van dit leren en opleiden van de student vindt plaats vanuit de derde schil. Deze schil omvat het voorbereidende perspectief.

Primaire proces

Alles wat de school doet en wat er in de school aanwezig is met betrekking tot het verzorgen van onderwijs aan leerlingen (primaire proces) en wat ingezet kan worden in het leren en opleiden van lio als leerwerkarrangement

Professionaliseren van leraren

Alles wat de school doet en wat er in de school aanwezig is met betrekking tot het op peil houden en verder ontwikkelen van de kwaliteit van haar zittend (reeds gekwalificeerd) personeel ten behoeve van het leerwerkarrangement van de lio.

Leren en opleiden van leraren in opleiding

Alles wat de school doet en wat er in de school aanwezig is met betrekking tot het opleiden van leraren in opleiding, inclusief de samenwerking(safspraken) met externe (opleidings)instituten.

Tekstkader 1. Omschrijving van de categorieën van het '3-schillen' model.

Waar tot op heden voornamelijk de nadruk is gelegd op de buitenste schil, benaderen wij via dit model de opleidingsschool vanuit een bredere kijk. De inhoud van het opleiden moet namelijk nadrukkelijk komen uit activiteiten en werkzaamheden in het primaire proces en het professionaliseren van leraren. De toegevoegde waarde van het model zit ook in de interactie tussen de drie schillen: een school ontwikkelt zich van een organisatie die alleen gericht is op leren van leerlingen naar een organisatie waar iedereen voortdurend leert. Studenten op een opleidingsschool maken gebruik van het primaire proces als bron voor werken en leren én tegelijkertijd komen ze terecht in een cultuur en structuur waar voortdurende professionalisering vanzelfsprekend is. Dit betekent dat studenten meedraaien als leraar gericht op het bereiken van de doelen van de school. Dat is een andere invulling dan het inoefenen van vaardigheden in het lesgeven of het uitvoeren van opleidingsopdrachten in de context van een klassensituatie. Het meewerken van studenten in de organisatie heeft op haar beurt weer effect op het onderwijs aan de leerlingen en het leren van de leraren. Dit maakt dat alle perspectieven meegenomen worden.

Acht kwaliteitsgebieden

Uit eigen onderzoek blijkt dat alles wat de opleidingsschool te bieden heeft ten behoeve van het leren en opleiden van studenten gevat kan worden in acht kwaliteitsgebieden. Het betreft hier: Positionering, Klimaat, Opleiden, Participatie, Aanbod, Onderzoek, Professionaliseren en Middelen (Timmermans e.a., 2009). In tekstkader 2 worden de omschrijvingen van de kwaliteitsgebieden gegeven.

Positionering betreft de verankering van het opleiden van studenten in de totale schoolorganisatie op gebieden als verdeling van verantwoordelijkheden, te maken afspraken, draagvlak bij team en directie alsook de verbinding met het verzorgen van onderwijs aan leerlingen, onderwijsvernieuwing en personeelsbeleid.

Klimaat op de opleidingsschool omvat de aspecten van de sfeer op school die stimulerend zijn voor het leren en ontwikkelen van studenten, zoals een veilige en vertrouwde omgeving, het mogen maken van fouten en ruimte krijgen om te leren.

Opleiden betreft de manier waarop en de activiteiten waarmee het opleiden van studenten op school georganiseerd is en gewaarborgd wordt, zoals de opleidingsstructuur, de beoordeling, de evaluatie, de begeleiding, de aanwezige deskundigheid en de uitwisseling en samenwerking.

Participatie betreft de deelname van studenten aan activiteiten in de dagelijkse schoolpraktijk die normaliter door het zittende personeel worden uitgevoerd.

Aanbod omvat specifiek op de studenten gerichte bestaande of nieuw ontwikkelde leeractiviteiten die aangeboden worden door en op de school ten behoeve van het leren en ontwikkelen van de studenten.

Onderzoek omvat alle activiteiten op de opleidingsschool die gericht zijn op zowel het ontwikkelen van een reflectieve onderzoekende houding en/of een onderzoeksvaardigheid door leerlingen, leraren, en studenten als de begeleiding daarbij.

Professionaliseren betreft de structuur en activiteiten op de opleidingsschool ten aanzien van het op peil houden en verder ontwikkelen van de kwaliteit van haar zittend (reeds gekwalificeerd) personeel, waaronder trainingstrajecten, intervisie en collegiaal leren.

Middelen omvat tijd, geld en materialen, die gebruikt kunnen worden (ook) door de studenten ten behoeve van het goed verzorgen van onderwijs, beschikbaar zijn voor het professionaliseren van zittende leerkrachten en ingezet worden ten behoeve van het leren en opleiden van studenten.

Tekstkader 2. Omschrijvingen van de acht kwaliteitsgebieden.

Om zicht te hebben op deze kwaliteitsgebieden in de eigen situatie, is een kwaliteitsinstrument ontwikkeld: KOOS (KwaliteitsOntwikkeling OpleidingsSchool) (Timmermans, 2009). Wanneer scholen hun eigen kwaliteiten en kracht in beeld hebben, kunnen zij deze inhouden afstemmen met de opleiding en gericht inzetten in het opleiden van studenten.

Kwaliteiten in beeld

Collega's van 27 basisscholen hebben met behulp van KOOS de kwaliteiten van de eigen school in kaart gebracht. Dit hebben ze zowel gedaan voor de situatie zoals die nu is (feitelijk) als ook voor de situatie zoals ze die graag zouden bereiken (gewenst). Een eerste analyse van de resultaten¹ leidt tot voorlopige conclusies. Een paar conclusies wil ik hier graag vermelden. Wat meteen duidelijk wordt, is dat elke school zijn eigen unieke scorepatroon heeft. Dat betekent dat elke school eigen, specifieke kwaliteiten in te brengen heeft in de samenwerking met de opleiding. De ene school heeft bijvoorbeeld Professionaliseren goed ontwikkeld, een andere school munt uit in Opleiden. Wat verder opvalt is dat alle scholen een uitstekend klimaat te bieden hebben. Ze zorgen voor een sfeer op school waarin studenten, maar ook leerlingen en leraren, zich ondersteund voelen bij het leren en opleiden.

Tevens blijkt uit het onderzoek op de scholen dat het kwaliteitsgebied Aanbod op dit moment het minst ontwikkeld is en geven ze ook aan dat ze naar de toekomst toe geen uitgebreid Aanbod willen ontwikkelen. Dit houdt in dat de collega's zeggen dat ze nauwelijks eigen leeractiviteiten hebben, noch leeractiviteiten vanuit de opleiding *zelf* op maat maken voor studenten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan activiteiten als het studenten gericht schriften laten nakijken zodat ze leren beoordelen, of het studenten doelgericht bij een andere collega laten kijken om een andere onderwijsstijl te zien. Je kunt je afvragen of dit op de scholen niet gebeurt, of dat de collega's dit simpelweg niet zien als 'Aanbod'. Uit de resultaten van ons onderzoek ontstaat de indruk dat Aanbod ingevuld wordt of zelfs gestuurd wordt vanuit de opleiding en overgenomen wordt door de mentoren, die de studenten begeleiden. Dat Aanbod een kwaliteitsgebied is dat aandacht moet krijgen op de school, blijkt ook uit het feit dat het merendeel van de mentoren en leraren zelfs niet eens weten of er op school eigen leeractiviteiten zijn voor de studenten.

Met het kwaliteitsinstrument KOOS hebben de scholen nu een middel in handen om zich bewust te worden van de mogelijkheden zich verder te ontwikkelen tot een rijke leeromgeving voor studenten.

De opleiding

Wat betekent dit alles nu voor de opleiding? In ieder geval dat de opleiding de scholen goed moet kennen. Uit het onderzoek blijkt dat instituutsopleiders weinig zicht hebben op het primaire proces en het professionaliseren van leraren van de school. In ons onderzoek hebben zij veelal vragen hierover niet ingevuld of met een vraagteken ('ik weet het niet') beantwoord. Het mag duidelijk zijn dat het

¹ We presenteren hier alvast voorlopige resultaten en trends in de resultaten. De analyses van de gegevens zijn in volle gang en zullen uiteindelijk gepresenteerd worden in mijn proefschrift, dat in voorbereiding is.

noodzakelijk is dat ze wel weten wat daar gebeurt, om de inhoud van het opleiden samen met de school goed in balans te kunnen brengen. Brede samenwerking, het bij de school over de vloer komen vanuit een ander perspectief dan alleen stagebezoek en het geïnteresseerd zijn in de dagelijkse gang van zaken van een school kunnen hierin stimulerend werken.

De opleiding heeft ook een uitdaging in het flexibiliseren van het opleidingstraject. Omdat elke school zijn eigen profiel heeft, betekent dit voor de opleiding dat ze met heel veel profielen, dat wil zeggen uiteenlopende kwaliteiten te maken krijgen. Willen ze studenten allemaal startbekwaam opleiden, dan betekent dit dat er een flexibel curriculum moet zijn, waarin voldoende speelruimte zit om dingen 'over te slaan' of juist wel aan bod te laten komen.

De belangrijkste verandering is echter een attitudeverandering. Opleiden in de school vraagt van de opleiding en haar docenten de kwaliteiten van de school te willen benutten. Zij zullen veel meer moeten vertrouwen op het leer- en opleidingsaanbod van de school. Dit betekent dat de rol van de opleiding verandert. Die zal moeten bestaan uit het voorbereiden van de studenten op het leren op de werkplek door bijvoorbeeld de student te richten op waardevolle leeractiviteiten en ze leren vragen te stellen of te reflecteren.

De student

De student is ook een belangrijke actor in het competentiegericht opleiden, ook al hebben we er in deze bijdrage niet veel aandacht aan geschonken. Een rijk aanbod van de werkplek is belangrijk voor het leren op de werkplek, maar garandeert nog niet dat er geleerd wordt. Dat hangt nog steeds af van de student zelf. De student maakt keuzes uit het aanbod aan activiteiten en gaat er op zijn eigen manier mee aan de slag. Belangrijk is dat met name de eisen en verwachtingen voor de studenten helder zijn (Geerdink & van Uum, 2009). Aan de andere kant mag van de student verwacht worden dat hij/zij zich opstelt als een collega en werknemer, meedraait in het primaire proces en de professionaliseringsactiviteiten van de school en een bijdrage wil leveren aan het bereiken van de doelen die de school zichzelf stelt. Daarmee geeft de student zelf actief invulling aan de inhoud van de Gouden Driehoek.

Tot Slot

Onlangs heeft het ministerie van OCW (NVAO, 2009) de opleidingsschool gedefinieerd als *'het partnerschap van één of meer opleidingen voor leraren primair respectievelijk voortgezet onderwijs met één of meer scholen voor primair respectievelijk voortgezet en/of beroepsonderwijs.'* De term opleidingsschool wordt hiermee officieel omschreven als het partnerschap tussen school en opleiding. Dit

sluit helemaal aan bij de basis van de Gouden Driehoek, waarin samenwerking en gelijkwaardigheid centraal staan. Opleiden in de school zal de toekomst van het opleiden worden. Op allerlei manieren zullen er dus arrangementen ontstaan tussen scholen en opleidingen. Het is niet zo belangrijk voor welk arrangement er gekozen gaat worden door het partnerschap 'opleidingsschool'; alle gekozen modellen hebben hun eigen kracht. Wel belangrijk is het om samen het opleiden op de juiste, passende manier inhoud en vorm te geven. Hierin is het noodzakelijk rekening te houden met elkaars perspectieven en met elkaars kwaliteiten. Pas dan komt de kracht van de driehoeksverbinding tot uiting en zal er sprake zijn van *écht samen opleiden*.

Literatuur

- Billett, S. (2004). Workplace participatory practices. Conceptualising workplaces as learning environments. *The Journal of Workplace Learning*, 16(6). 312-324.
- Deinum, J.F., Maandag, D.W., Hofman, W.H.A., & Buitink, J. (2005). *Aspecten van opleiden in de school*. Studie, Onderwijsraad, Den Haag.
- Geerdink, G., & Uum, M. van (2009). Wel of niet kiezen voor opleiden in de school door pabostudenten. Een onderzoek naar het keuzeprocess. *Tijdschrift voor lerarenopleiders* (in voorbereiding).
- Kallenberg, A.J., & Rokebrand, F.C.M. (2006). *Kwaliteitskenmerken van opleidingsscholen*. Notitie in opdracht van de stuurgroep beleidsagenda lerarenopleidingen HBO Raad / OCW. Den Haag: HBO-raad.
- Klarus, R., (1998). *Competenties erkennen. Een studie naar modellen en procedures voor leerwegaafhankelijke beoordeling van beroepscompetenties*. 's-Hertogenbosch: CINOP (proefschrift).
- Klarus, R. (2004). Omdat het nog beter kan. Competentiegericht opleiden van leraren. VELON. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 25 (4). 18-29.
- Nieuwenhuis, A.F.M. & Woerkm, M. van (2006). Rationales achter werkplekleren. *Pedagogische Studiën*, 83(5). 343 – 354.
- NVAO Nederlands Vlaamse accreditatie organisatie & Inspectie van het Onderwijs (2009). *Toetsingskader opleidingsschool*. 3 maart 2009.
- Onderwijsraad (2005). *Leraren opleiden in de school. Een advies*. Den Haag, november 2005.
- Onstenk, J., m.m.v. Blokhuis, F. (2003). *Werkplekleren in de beroepsonderwijskolom. Naar een integratie van binnen- en buitenschools leren*. CINOP. Onderwijsraad, Den Haag.
- Timmermans, M. (2009). Kwaliteit in beweging! Opleidingsscholen werken aan ontwikkeling. in: *Perspectieven op samen leraren opleiden*. Bergen, Th.,

Beijaard, D., Buitink, J., Melief, K., Meijer, P. & Veen, K. van, Uitgeverij Garant (in voorbereiding).

- Timmermans, M., Klarus, R., Lanen, B. van (2008). “*Scholen in Opleiding*”. *Het in kaart brengen van kenmerken van de leerwerkplek die het leren van LIO bevorderen*. Paper. Onderwijs Research Dagen, Eindhoven.
- Timmermans, M., Lanen, B. van, & Klarus, R. (2009). Kwaliteit van de opleidingsschool maak je samen! Naar een instrument voor kwaliteitsontwikkeling. In: Themanummer Opleiden in de School, *Tijdschrift voor Lerarenopleiders* (in voorbereiding).

